

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра зоології та екології тварин

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-педагогічної роботи

“ _____ ” _____ 2020 р.

Робоча програма навчальної дисципліни

Еволюційно-біологічні основи поведінки людини

(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти _____ перший (бакалаврський) _____

спеціальність (напрямок) __ 091 Біологія; 103 Науки про Землю; 106 Географія; 6.040106 «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування»; 292 Міжнародні економічні відносини; 242 Туризм; 051 Економіка; 073 Менеджмент; 111 Математика; 113 Прикладна математика; 032 Історія та археологія; 053 Психологія; 054 Соціологія; 122 Комп’ютерні науки

освітня програма _____ Біологія _____
(шифр і назва)

спеціалізація _____
(шифр і назва)

вид дисципліни _____ міжфакультетська за вибором _____
обов’язкова / за вибором

факультет _____ Біологічний _____

2020 / 2021 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою біологічного факультету

“ _____ ” _____ 2020__ року, протокол №__

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: Д.А.Шабанов, д.б.н., доцент, професор кафедри зоології та екології тварин

Програму схвалено на засіданні кафедри

_____ зоології та екології тварин _____

Протокол від “ _____ ” _____ 2020__ року №__

В.о. завідувача кафедри зоології та екології тварин

_____ Атемасова Т. А.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Програму погоджено методичною комісією

біологічного факультету _____

назва факультету, для здобувачів вищої освіти якого викладається навчальна дисципліна

Протокол від “ _____ ” _____ 2020__ року №__

Голова методичної комісії біологічного факультету _____

_____ Мартиненко В.В.
(підпис) (прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни “**Еволюційно-біологічні основи поведінки людини**” складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки

бакалавр

(назва рівня вищої освіти, освітньо-кваліфікаційного рівня)
спеціальності (напрямку) 091 Біологія; 103 Науки про Землю; 106 Географія; 6.040106 «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування»; 292 Міжнародні економічні відносини; 242 Туризм; 051 Економіка; 073 Менеджмент; 111 Математика; 113 Прикладна математика; 032 Історія та археологія; 053 Психологія; 054 Соціологія; 122 Комп’ютерні науки спеціалізації

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни є отримання студентами досвіду аналізу еволюційно-біологічної обумовленості поведінки окремої людини та людських груп для підвищення особистої пристосованості та рівню теоретичного мислення.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни

- ознайомлення студентів з предметом та методами, сучасними напрямками етології та еволюційної психології;
- формування у студентів понятійного апарату сучасної еволюційної психології;
- поглиблення знань студентів щодо причин та механізмів поведінки людини та інших тварин;
- розвиток розуміння наукового метода завдяки обговоренню проблем науковості або ненауковості узагальнень, пов’язаних з еволюційною психологією;
- формування у студентів досвіду аналізу певних форм власної поведінки на основі отриманих знань.

1.3. Кількість кредитів: 3.

1.4. Загальна кількість годин: 90.

1.5. Характеристика навчальної дисципліни

За вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
2, 3-й	
Семестр	
3, 5-й	
Лекції	
32 год.	
Практичні, семінарські заняття	
Лабораторні заняття	
не передбачено навчальним планом	
Самостійна робота	
58 год.	
Індивідуальні завдання	
не передбачено навчальним планом	

1.6. Заплановані результати навчання.

Після вивчення курсу студенти мають оволодіти наступними компетенціями:

- знати сучасну проблематику наукових досліджень в галузі етології та еволюційної психології;
- розуміти пристосувальне значення поведінки;
- аналізувати причинно-наслідкові зв'язки, що пояснюють появу тих або інших поведінкових механізмів і їх значення для формування адаптацій організмів до певних умов середовища;
- використовувати теоретичні знання для аналізу певних форм поведінки та формування гіпотез щодо їх обумовленості;
- користуватися поняттям стратегії для аналізу особливостей розвитку організмів, їх взаємодії з середовищем та поведінки;
- вміти використовувати підходи головних наукових шкіл, що пояснюють еволюцію поведінки людини, для розуміння явищ, що спостерігаються;
- сформулювати власне уявлення про рівень добору, на якому формуються спостережувані біологічні феномени

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Ознаки організмів як наслідок еволюції

Пояснювальне значення історичного підходу. Механізми біологічної еволюції. Пристосованість як відповідність біосистем та їх середовища. Організм та інші біосистеми як процеси; добір як механізм підвищення стійкості цих процесів. Проблема рівнів добору. Сценарії багаторівневого добору: Невидима Рука, Невидима Нога, Невидима Голова. Анахронічність адаптацій, що сформовані природним добором.

Еволюція еволюції, її головні етапи та фазові переходи (походження життя, генетичне спадкування, походження статевого розмноження, відокремлення герми та сом, появи складних планів будови організму, епігенетичного спадкування, гнучких механізмів поведінки, культурного спадкування, екстрасоматичного спадкування, еволюція мемів та т-мемів тощо). Закономірність появи виду, що перший застосує нові високоефективні механізми вироблення адаптацій.

Розділ 2. Еволюція поведінки тварин

Еволюція поведінки тварин. Структура поведінкового акту. Неврологічні та гормональні механізми керування поведінкою. Механізми, що забезпечують гнучкість поведінки. Вроджені механізми поведінки як комплекси вроджених мотивацій; «демонтаж» у людини інстинктів як фіксованих комплексів дій.

Поняття стратегії. Видові стратегії, стратегії внутрішньовидової взаємодії. Ієрархія стратегій за «горизонтом планування»: максимізація довго-, середне- та короткострокової адаптивності. Рівновага за Дж. Нешем. Застосування теорії ігор і моделювання для аналізу стратегій. Концепції еволюційно стабільних стратегій та внутрішньопопуляційних стратегій. Дарвінівські, скіннерівські, попперівські та грегорієвські істоти за Д. Денетом.

Розділ 3. Еволюція людини та поведінки нашого виду

Еволюція людини як результат багаторівневого добору. Походження альтруїзму внаслідок генного (споріднений альтруїзм), організмового (реципрокний альтруїзм) та групового (парохіальний альтруїзм) добору.

Соціобіологія і еволюційна психологія про поведінку людини. Поширена критика «біологізаторства» і відповідь на неї.

Конфлікт ознак людини, що сформовані низькорівневим та багаторівневим добром (Е. Вілсон). Прояви такого конфлікту на прикладі еволюційно характерних для людини сексуальних систем: серіальної моногамії, що підтримується добром низького рівня (Д. Морріс, К. О. Лавджой тощо), або множинних зв'язків у групі, що, вірогідно, підтримується груповим добром (Л. Морган, К. Райан і К. Жета тощо). Норма, як стан ознаки, що підтримується добром. «Індивідуальна норма» і «групова норма». Еволюційна загадка відносно добору, що підтримує облігатну гомосексуальність; її можливе рішення з врахуванням групового добору (гомосексуальність як частина «групової норми», що підтримується груповим добром).

Розділ 4. Вроджені механізми поведінки людини

Сфери людської поведінки з найбільшим впливом вроджених мотивацій: репродуктивна (сексуальна і батьківська), харчова та ієрархічна поведінка. Критика хибних уявлень щодо проявлення вроджених мотивацій: вони не є непереборними та вони не завжди проявляються у будь-якому разі й у будь-якому середовищі.

Три типу реакцій на прояви власних вроджених програм: витіснення, підкорення та модифікуючий контроль. Механізм раціоналізації. Ознаки, що можуть свідчити про наявність вродженої компоненти у певній поведінці. Шляхи вивчення вродженої поведінки. Шляхи експериментального підтвердження вродженості певної поведінкової форми. Складність зв'язку між вродженими та набутими ознаками, у тому числі — при аналізі поведінки.

Відмінності між жіночими та чоловічими стратегіями. Емансипація жінок і різні форми сучасного фемінізму. Причини «подвійного стандарту» і шляхи його коригування. Особливості жіночої репродуктивної біології людини: заміна естрального циклу менструальним, наявність тривалого пострепродуктивного періоду. «Триактний» вибір партнера у людини (жінка робить заявку, чоловіки пропонують себе та демонструють дбайливість і перспективність, жінка обирає). Критерії вибору партнера. Зміни репродуктивної поведінки жінок під час овуляції. Альтернативні стратегії вибору партнера. Батьківська поведінка, інвестиції у нащадків.

Вертикальні та горизонтальні зв'язки у групі, егалітарні та ієрархічні стосунки, їх переваги та недоліки.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин												
	Денна форма						Заочна форма						
	Усьо- го	у тому числі					Усьо- го	у тому числі					
		л	п	лаб	інд	Ср		л	п	лаб	інд	ср	
Розділ 1. Ознаки організмів як наслідок еволюції	16	4					12						
Розділ 2. Еволюція поведінки тварин	20	8					12						
Розділ 3. Еволюція людини та поведінки нашого виду	24	10					14						
Розділ 4. Вроджені механізми поведінки людини	30	10					20						
Усього годин	90	32					58						

4. Теми семінарських (практичних, лабораторних) занять *Не передбачені*

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види та зміст самостійної роботи	Кількість годин
1	Опрацювання основної та додаткової літератури за розділом 1. Ознаки організмів як наслідок еволюції	12
2	Опрацювання основної та додаткової літератури за розділом 2. Еволюція поведінки тварин	12
3	Опрацювання основної та додаткової літератури за розділом 3. Еволюція людини і становлення поведінки нашого виду	14
4	Опрацювання основної та додаткової літератури за розділом 4. Вплив вроджених механізмів на поведінку людини	20
Всього		58

6. Індивідуальні завдання *Не передбачені*

7. Методи контролю

Поточний контроль:

- відвідування занять;
- критичне обговорення літературних джерел.

Підсумковий контроль: залік у письмовій формі (тести).

8. Схема нарахування балів

Поточний контроль, самостійна робота			Залік	Сума
Відвідування занять	Обговорення джерел	Разом		
30	30	60	40	100

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка
	для дворівневої шкали оцінювання
90 – 100	зараховано
70-89	
50-69	
1-49	не зараховано

9. Рекомендована література

Основна

1. Басс Д.М. Эволюция сексуального влечения. Стратегии поиска партнеров. — М.: Альпина Паблицер, 2017. — 510 с.
2. Жуков Д. Стой, кто ведет? Биология поведения человека и других зверей: в 2 т. — М.: Альпина нон-фикшн, 2014. — 428, 374 с.
3. Кенрик Д. Секс, убийство и смысл жизни. — СПб.: Питер, 2012. — 224 с.
4. Лоренц К. Обратная сторона зеркала. — Nykoping, Sweden: Philosophical arkiv, 2016 — 633 с.
5. Марков А.В. Эволюция человека. В 2 кн. Кн. 1: Обезьяны, кости и гены. — М.: Астрель: CORPUS, 2011. — 464 с.
6. Марков А.В. Эволюция человека. В 2 кн. Кн. 2: Обезьяны, нейроны, душа. — М.: Астрель: CORPUS, 2011. — 312 с.
7. Палмер Дж., Палмер Л. Эволюционная психология. Секреты поведения *Homo sapiens*. — СПб.: Прайм-Еврознак, 2007. — 384 с.
8. Ридли М. Секс и эволюция человеческой природы. — М.: Эксмо, 2011. — 448 с.
9. Уилсон Э. О природе человека. — М.: Кучково поле, 2015. — 352 с.
10. Уилсон Э. Хозяева Земли. Социальное завоевание планеты человечеством. — СПб.: Питер, 2014. — 352 с.

Додаткова

11. Ариели Д. Предсказуемая иррациональность. Скрытые силы, определяющие наши решения. — М.: Манн, Иванов и Фербер, 2010. — 296 с.
12. Бейкер Р. Постельные войны. Неверность, сексуальные конфликты и эволюция отношений. — М.: ООО "Альпина нон-фикшн", 2013. — 402 с.
13. Бутовская М.Л. Антропология пола. — Фрязино: Век 2, 2013. — 256 с.
14. Газзанига М. Кто за главного? Свобода воли с точки зрения нейробиологии. — М.: АСТ, Corpus, 2017. — 368 с.
15. Даймонд Дж.М. Третий шимпанзе. Два процента гено типа, которые решили все. — М.: АСТ, 2013. — 480 с.

16. Де Вааль Ф. Истоки морали. В поисках человеческого у приматов. — М.: Альпина нон-фикшн, 2014. — 384 с.
17. Де Вааль Ф. Политика у шимпанзе. Власть и секс у приматов. — М.: Высшая Школа Экономики (Государственный Университет), 2016. — 272 с.
18. Дольник В.Р. Непослушное дитя биосферы. Беседы о поведении человека в компании птиц, зверей и детей. — СПб.: Петроглиф, 2009. — 352 с.
19. Дробышевский С. Достающее звено. Книга 1. Обезьяна и все-все-все. — М.: АСТ, 2017. — 688 с.
20. Дробышевский С. Достающее звено. Книга 2. Люди. — М.: АСТ, 2017. — 592 с.
21. Лотто Б. Преломление. Наука видеть иначе. — М.: ООО «Манн, Иванов и Фербер», 2017. — 368 с.
22. Метцингер Т. Наука о мозге и миф о своем я. Тоннель эго. — М.: АСТ, 2017. — 416 с.
23. Млодинов Л. (Нео)сознанное. Как бессознательный ум управляет нашим поведением. — М.: Livebook/Гаятри, 2013. — 360 с.
24. Моррис Д. Людской зверинец. — СПб.: Амфора, 2004. — 288 с.
25. Моррис Д. Голая обезьяна. — М.: Амфора, 2004. — 269 с.
26. Моррис Д. Основной инстинкт. — М.: Эксмо, 2009. — 316 с.
27. Пинкер С. Как работает мозг. — М.: Кучково поле, 2017. — 672 с.
28. Пинкер С. Чистый лист: Природа человека. Кто и почему отказывается признавать ее сегодня. — М.: Альпина нон-фикшн, 2018. — 608 с.
29. Пинкер С. Язык как инстинкт. — М.: Едиториал УРСС. 2004. — 456 с.
30. Райян К., Жета К. Секс на заре цивилизации. Эволюция человеческой сексуальности с доисторических времен до наших дней. — М.: Ориенталия, 2015. — 512 с.
31. Ридли М. Происхождение альтруизма и добродетели. — М.: Эксмо, 2014. — 336 с.
32. Риццоллати Дж., Синигалья К. Зеркала в мозге. О механизмах совместного действия и сопереживания. — М.: Языки славянских культур, 2012. — 208 с.
33. Турчин В.Ф. Феномен науки: Кибернетический подход. — М.: ЭТС, 2000. — 368 с.
34. Уилсон Э. Смысл существования человека. — М.: Альпина Нон-фикшн, 2015. — 216 с.
35. Файн К. Тестостерон Рекс. Мифы и правда о гендерном сознании. — М.: Фантом Пресс, 2017. — 352 с.
36. Фрит К. Мозг и душа. Как нервная деятельность формирует наш внутренний мир. — М.: АСТ, 2016. — 336 с.
37. Харарі Ю.Н. Людина розумна. Історія людства від минулого до майбутнього. — Харків: «Книжний Клуб «Клуб Семейного Досуга», 2016. — 544 с.
38. Хаузер М.Д. Мораль и разум. Как природа создавала наше универсальное чувство добра и зла. — М.: Дрофа, 2008. — 640 с.
39. Хофштадтер Д., Деннет Д. Глаз разума. — М.: Бахрах-М, 2003. — 426 с.
40. Янг Л., Александер А. Химия любви. Научный взгляд на любовь, секс и влечение. — М.: Синдбад. 2015. — 430 с.

10. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

Інтернет-підтримка: сайт batrachos.com/1_5_Human_Nature

«Элементы», науково-популярний сайт: <http://elementy.ru/>

«Этология», науково-популярний сайт: <http://ethology.ru/>

Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: біологія. —

Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна: <http://seriesbiology.univer.kharkov.ua/>

Електронний репозитарій ХНУ імені В.Н. Каразіна: <http://dspace.univer.kharkov.ua/>